

In conclusion, the volume provides us with brief glimpses into youth experiences with human challenges in particular localities and within particular time frames. What is also important is that it affirms to us that the youth are drivers of societal change and they continue to articulate the lessons that those in authority are reluctant to learn.

Amsterdam tot Zeeland: Slawestand tot Middelstand? 'n Stellenbosse slawegeskiedenis, 1679-1834

(SUN Press, Stellenbosch, 2016, 196 pp. ISBN: 978-1-928357-09-4)

Hans Heese

Melanda Blom
Departement Geskiedenis
Unisa, Pretoria
blomm@unisa.ac.za

Die boek, *Amsterdam tot Zeeland: Slawestand tot Middelstand? 'n Stellenbosse slawegeskiedenis, 1679-1834* is 'n belangrike toevoeging tot die outeur, dr Hans Heese se gepubliseerde werke oor slawegeskiedenis.

Die titel van die boek met die woorde “Amsterdam” en “Zeeland” dui op die Europese, maar veral Nederlandse kultuurinvloed, aangaande naamgewing en vanne, van A tot Z, van slawe en hulle families vanuit die Kaapse distrikte soos Stellenbosch, Paarl, Wellington, Franschhoek en Hottentots-Holland. Die vraagteken in die titel dui op die vraag of die meerderheid van die nageslag van Stellenbosse slawe wel middelstandstatus bereik het al dan nie. Die skrywer skets die agtergrond van slawerny aan die Kaap en fokus op slawerny in die Stellenbosse-omgewing, vandaar die subtitel “'n Stellenbosse slawegeskiedenis, 1679-1834”. Die datum 1679 dui op die ontstaan van die dorp, Stellenbosch en 1834 op die beëindiging van slawerny.

Hierdie publikasie is maklik leesbaar en gee aan die leser 'n beter begrip van die verlede van Europeërs wat uit vrye wil na Suid Afrika gekom het, teenoor slawe wat onder gedwonge omstandighede hier beland het. Ongelukkig bly die gedagte aan hawelose mense wat na die suidpunt van Afrika gekom het en op onmenslike wyses, soos ondermeer deur teregstellings, nog vlak in die herinneringe van Suid-Afrikaners. Tog is daar statistieke wat daarop dui dat

slawerny aan die Kaap nie so hardvogtig was, as dit vergelyk word met slawerny op slaweplantasies van ondermeer die Wes-Indiese Eilande en die VSA nie.

In die inleiding word erkenning aan historici soos Robert Ross en Herman Giliomee gegee wat tot die “slawe-oeuvre” bygedra het. Hier word na werke verwys wat onder meer slawe se lewensomstandighede, hulle politieke, sosiale en ekonomiese geskiedenis, tydens en na die afskaffing van slawerny bespreek. Belangrik is ook die mate van nie-rassigheid wat teen 1700 in die uitgebreide Stellenbosse distrik geheers het. Tog is die term “bruin”, reeds vanaf 1658 tot 1834, as ’n gebruiksterm gebruik. Kleur of fisiese voorkoms is nie daaraan gekoppel nie, maar wel aan die wetlike en tradisionele laer status/stand van slawe. Rasse-verskille word wel in die boek bespreek wat slawerny as vorm van onderdrukking beskou het, en wat hierdie navorsing so belangrik maak.

Landboubedrywighede tydens die VOC en Britse bewind is breedvoerig bespreek sowel as die veranderinge wat tydens die onderskeie bewindstydperke plaasgevind het. Hier kan verwys word na die grense van die Stellenbosse distrikte tussen die jare 1679 tot 1979 wat op kaarte in die inleidende hoofstuk aangedui is, wat eers vinnig uitgebrei het en later weer nouer getrek is.

In die Stellenbosch en omliggende gebiede is daar sedert 1679 wyn en graan verbou, waar seisoenale handarbeid belangrik was. Hierdie landboukolonie het vinning uitgebrei, wat ’n arbeidstekort veroorsaak het, gevolglik is slawe ingevoer om op plase te werk. ’n Unieke Kaapse slawegemeenskap het ontwikkel en stelselmatig ’n integrale rol in die ekonomiese en sosiale ontwikkeling van die gemeenskap begin speel. Afgesien daarvan was daar nie rassediskriminasie nie, maar tog is daar op persone wat hulle binne die slawestand bevind het neergesien. Die binneland daarenteen het hoofsaaklik op veeboerdery gefokus waar min van slawe-arbeid gebruik gemaak is. Die houding en omgang van sommige veeboere teenoor die inheemse Khoikhoi wat reeds hier woonagtig was, was in kontras met dié van vooraanstaande “landhere” in Stellenbosch wat hulle as wynboere bekwaam het. Tog is die rykdom van hierdie wynbougebiede grootliks op die rûe van Afrika en Asiatiese slawe gebou.

Tydens die Eerste Britse besetting van die Kaap, 1795-1803, is daar weinig gedoen om die omstandighede rondom slawerny aan die Kaap te verander. Dit was eers tydens die Tweede Britse besetting vanaf 1806 wat die Britse filantropiese en anti-slawerny bewegings begin veld wen het, wat die lot van slawe wetlik verbeter het. Eers in 1816 was slawe eenaars verplig om ’n register van hulle slawe en slawetransaksies te hou.

Slawerny is in 1834 soos in die res van die Britse koloniale ryk afgeskaf. Vrygestelde slawe het vir hulle gewese eienaars kontant in die hand besorg. Slawe en hulle nakomelinge het ook 'n belangrike rol in die vorming van die eties-genetiese samestelling van die bruingemeenskap gespeel, aangesien die bruin samelewing hoofsaaklik van slawe-nasate afkomstig was.

Afgesien van die voordele van slawerny, het die afskaffing daarvan op 'n ongeleë tyd vir die graan/koring en druiwe boere gekom wat tot bankrotskappe en ekonomiese depressie gelyk het. Die verlies aan 'n stabiele arbeidsmag het ook deels aanleiding tot die Groot Trek gegee. Voorts het die afskaffing geen daadwerklike gelykstelling met die middelklas beteken nie – die gewese slawe moes tot 1838 steeds as “ingeboekte vakleerlinge” in die diens van hul voormalige eienaars bly. Gedurende die vier jaar het daar min opleiding plaasgevind wat hulle werklik vir arbeid in die ope mark sou bekwaam. Die Britse owerheid het na 1838 sy plig versaak om tot die opheffing en verbetering van slawe se lewensomstandighede by te dra. Hierdie taak is deur verskillende sendinggenootskappe met beperkte finansiële bronne, verrig. Enkele slawe het wel skoolopleiding te ontvang. Onderwys en geletterdheid het eers gedurende die laat negentiende eeu belangrik geword, terwyl die beoefening van ambagte soos messelary en wamakery belangrik was vir vrygestelde slawe om ekonomies te oorleef en uit te styg.

Heese bespreek ondermeer ook die invloed van die kerk, siviele en regstatus en kriminaliteit van vryswartes as 'n afsonderlike klas. Die kwessie van identiteit word ook uitgelig en rassediskriminasie het sedert 1948 tydens die apartheidsbewind, in rassdiskriminerende wetgewing gestalte gevind. Hierdie diskriminerende wetgewing het reeds sy oorsprong tydens die koloniale beleid van die negentiende eeu gehad. Sekere bruinmense wou selfs hulle status na “wit” verander, en swartmense wou “bruin” word omdat hulle nie pasboeke wou dra nie.

Heese noem ook dat die nageslag van slawe langtermynverloorders was. As voorbeeld kan gekyk word na die feit dat die verwantskap van die volwasse slavinne en die kinders onder 10 jaar nie vermeld word nie. Oor die nalatenskap van slawerny en kolonialisme beklemtoon die skrywer dat die Nederlandse-Britse koloniale mentaliteit die lae status van die gewese slawe buitengewoon lank laat voortduur het – hoewel die Britse rol in die beëindiging van slawerny tog belangrik was. Afgesien van die negatiewe impak van slawerny het ook die inheemse Khoi-Khoi en sy nasate 'n mindere rol gespeel, omdat hulle grondloos was en min, indien enige skoolopleiding gehad het.

Heese het 'n verskeidenheid bronne geraadpleeg, maar hoofsaaklik van primêre bronne uit die Kaapse argief, die Algemene Rijksargief in Den Haag en die NG Kerkargief op Stellenbosch gebruik gemaak. (Die menings in die boek word gerugsteun deur die verwerking van oorspronklike dokumente uit die Kaapse argief wat op die ingeslote kompakskyf gelees kan word).

Hierdie boek in Afrikaans, *Amsterdam tot Zeeland*, is Africana weens die unieke aard daarvan en is boonop uiters insiggewende en relevant van aard. By die slapbandboek is daar 'n CD ingesluit waarop heelwat ekonomiese gegewens gelees kan word. Biografiese gegewens, soos byvoorbeeld doop- en trouerekords van Pniel, naby Stellenbosch is ook beskikbaar. Befondsing vir die boek is deur Het Jan Marais Nationale Fonds verskaf.

Dors geles oor die Dorsland

Berigte uit Die Dorsland en ander pioniersgemeenskappe

(SUN MeDIA, Stellenbosch, 2017, 495 pp. ISBN: 978-0-620-74742-4)

Meer oor PJ van der Merwe

(SUN MeDIA, Stellenbosch, 2017, 178 pp. ISBN 978-0-620-74744-8)

Margaretha Schäfer

Jan-Ad Stemmet

Departement Geskiedenis

Universiteit van die Vrystaat

stemmetj@ufs.ac.za

Die stofomslag van *Berigte uit die Dorsland* herinner nie verniet aan die plakkaat van Jamie Uys se oorlewings-avontuur *Dirkie* nie. Die area – eerder die lewensuitkyk en leefwyse – wat as die Dorsland bekendstaan is in die Sentraal-Kalahari gevestig. Soos oor *The Big Apple* kan gesê word: *As jy hier kan oorleef kan jy enige plek oorleef*. PJ van der Merwe het as Stellenbosse geskiedskrywer en koerantberiggewer, hierdie uithoeke vanaf die vroeë 1940s gaan uitsoek. Sonder die alomteenwoordigheid van hedendaagse kommunikasie-tegnologie en die gemak van GPS was Dorslandgemeenskappe afgeslote en nie met presisie gekarteer nie. Van der Merwe het die seldsame mense gaan uitsoek. In die proses het hy 'n onskatbare kennisbank daargestel oor hoe hierdie groepe